

CHẨN ĐOÁN LÂM SÀNG BỆNH DẠ DÀY- RUỘT

Vũ Kim Chiển

Chi cục Chăn nuôi và Thú y Tp. Hồ Chí Minh

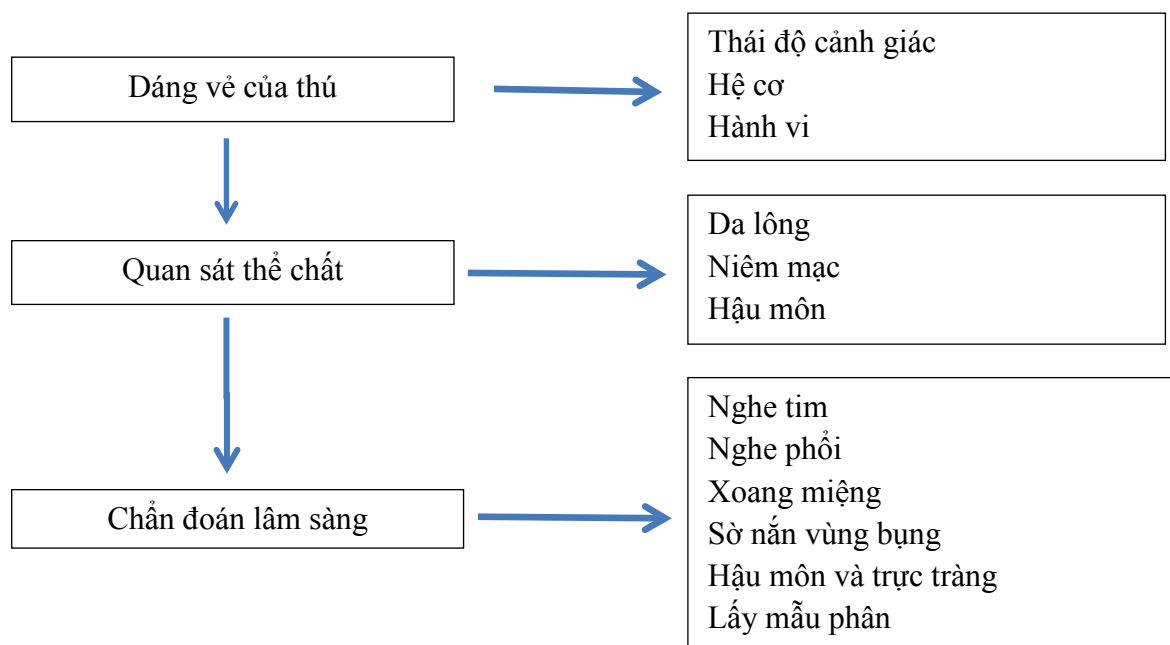
(Tiếp theo bài “Các sai lầm thường gặp khi tìm hiểu bệnh sử chó bị rối loạn dạ dày - ruột”,
Tạp chí khoa học kỹ thuật Thú y, số 4/2019)

Sau khi đã thu thập tất cả các thông tin có thể có liên quan đến tiền sử bệnh của thú thì bước tiếp theo, bác sĩ thú y nên tiến hành khám lâm sàng và cân nhắc các xét nghiệm hỗ trợ thích hợp. Một cuộc thăm khám tỉ mỉ thú bệnh sẽ cho phép chúng ta thu thập lượng thông tin tối đa, giúp chúng ta dễ dàng hơn để chọn cách khám bổ sung thích hợp đồng thời tránh tốn kém về thời gian và tiền bạc. Cách tiếp cận hợp lý này sẽ tối đa hóa cơ hội đạt được một chẩn đoán chính xác và quan trọng nhất là giúp tránh được cái nhìn phiến diện.

I. TIỀN HÀNH CHẨN ĐOÁN

Các bác sĩ thực hành nên tiếp cận mỗi trường

hợp chẩn đoán lâm sàng ca bệnh theo phương pháp chuẩn hóa, 3 giai đoạn sau:

Sơ đồ chẩn đoán lâm sàng bệnh dạ dày - ruột

1.1 Trạng thái cảnh giác

Trong khi thu thập một cách cẩn thận tiền sử ca bệnh với chủ nuôi, chúng ta nên bảo đảm rằng điều đầu tiên được quan sát, thậm chí trước khi chạm vào thú bệnh hoặc đặt chúng lên bàn khám, là dáng dấp của thú hoặc trạng thái cảnh giác. Điều này bao gồm việc lưu ý các phản ứng

của thú đối với sự kích thích, nó di chuyển thế nào, điệu bộ của nó cũng như xu hướng muốn khám phá xung quanh.

Các triệu chứng gợi ý và có ý nghĩa có thể bao gồm một hoặc nhiều điểm sau:

- Uể oải, cử chỉ chậm chạp. Các triệu chứng này có thể được thấy với các trường hợp rối

loạn biến dưỡng ảnh hưởng đến hệ thần kinh trung ương như là bệnh gan trầm trọng (chẳng hạn như shunt cửa chủ). Trong trường hợp này cũng có thể quan sát chứng tăng động liên quan đến hội chứng ăn bậy. Đó là do các chất biến dưỡng giả mao chất dẫn truyền thần kinh được sản sinh ra do suy gan. Cũng có thể ghi nhận một sự thiếu đáp ứng đối với kích thích trong trường hợp giảm năng lượng protein trong máu.

- Di chuyển chậm và một tư thế khom người. Triệu chứng này có thể cho thấy chó đang chịu đựng cơn đau do các vấn đề như ngoại vật định vị hoặc mắc kẹt ở một vài nơi trong đường ruột, viêm tụy, viêm phúc mạc, viêm ruột do virus, viêm thực quản, viêm tá tràng hoặc viêm manh tràng nặng.

- Yếu cơ. Triệu chứng này có thể do thiếu năng lượng tuyến thượng thận, nhược cơ, suy nhược, giảm kali huyết (do ói mửa hoặc tắc ruột trầm trọng) hoặc bệnh thần kinh cơ lan tỏa.

- Mất điều vận, thiếu hụt thụ cảm và yếu chân như được thấy trong các rối loạn hệ thần kinh trung ương hoặc bệnh thần kinh cơ lan tỏa.

- Đau cơ trong viêm đa cơ (mà có thể biểu hiện như chứng phì đại thực quản).

- Đau khớp và khớp khiếm, gặp trong bệnh lupus ban đỏ toàn thân hoặc các tình trạng miễn dịch khác mà gây ra viêm khớp. Chú ý rằng các bệnh này cũng có thể gây ra tình trạng ruột viêm hoặc viêm gan chủ động mạn tính.

- Đau nhức miệng trong trường hợp thú mắc chứng ăn bậy, trào ngược dạ dày thực quản hoặc đau dạ dày - tá tràng.

- Hung dữ hoặc dễ bị kích thích trong trường hợp thèm ăn quá mức (do tiêu hóa kém hoặc hấp thu kém) hoặc do đau bụng.

1.2 Quan sát thể chất

Chúng ta nên xem xét thể trạng của con thú: việc này bao gồm đánh giá đặc điểm bộ lông, chất lượng da (kể cả những vùng da bị sùng hóa) và độ đàn hồi, màu sắc niêm mạc, độ ẩm ướt và thời gian lấp đầy mao mạch, quan sát vùng hậu môn. Những quan sát này có thể làm sáng tỏ các vấn đề sau:

- Chất lượng bộ lông da kém. Triệu chứng này có thể được thấy trong các trường hợp rối loạn hấp thu và tiêu hóa kém. Cũng có thể thấy mũi khô, nứt nẻ. Nếu thấy các triệu chứng dưới da khác thì cần xem xét đến các nguyên nhân bệnh do ký sinh trùng hoặc nhiễm trùng như bệnh do Leishmania là bệnh có thể gây bong tróc các mảng da hoặc u hạt.

- Độ đàn hồi da kém trong trường hợp mất nước.

- Niêm mạc: (1) sung huyết với thời gian lấp đầy mao mạch chậm trong trường hợp mất nước hoặc tưới máu mô kém; (2) xám và oxy hóa kém do đau, shock hoặc nhiễm độc huyết; (3) nhợt nhạt khi có một sự rối loạn chảy máu cấp tính hoặc mạn tính; (4) vàng da trong trường hợp bệnh gan, tụy hoặc túi mật.

- Một hình dạng bất thường của hậu môn có thể do các vấn đề như lỗ rò quanh hậu môn hoặc carcinoma trực tràng - hậu môn. Những vấn đề này có thể liên quan đến chứng khó đi tiêu, tiểu không kiểm soát hoặc táo bón, tùy thuộc vào tiến triển của bệnh.

1.3 Khám lâm sàng

Chúng ta nên tiến hành nghe tim phổi và sờ nắn vùng cổ. Điều này có thể giúp làm rõ nhiều vấn đề:

- Tiếng thổi tâm thu chức năng (như trong trường hợp thiếu máu nặng).

- Nhịp tim chậm và mạch đùi yếu (ví dụ như thiếu năng lượng tuyến thượng thận), nhịp tim nhanh và mạch yếu (khi viêm ruột truyền nhiễm cùng với shock nhiễm trùng) hoặc nhịp tim nhanh với sự thiếu hụt mạch (khi giãn dạ dày).

- Âm phổi ồn trong trường hợp có chứng khó nuốt.

- Tiếng ồn (do sự hiện diện của dịch hoặc khí) khi thực quản và lối vào lồng ngực bị sờ nắn (ví dụ như giãn thực quản) cũng như do nuốt thường xuyên hơn (ví dụ như phì đại thực quản hoặc ngoại vật thực quản). Lưu ý rằng cần phải xem thú bệnh lo âu thể nào và nếu con chó

e sợ thì đó là bởi vì con chó đang chuẩn bị được phẫu thuật, khuynh hướng căng thẳng của thú khi đó có thể mang ý nghĩa rằng triệu chứng này đã được diễn giải quá mức.

- Khó thở, có thể ủng hộ cho nghi vấn một vấn đề về thực quản (ví dụ như ngoại vật, bệnh khe thực quản)

Bước tiếp theo nên kiểm tra xoang miệng. Điều này có thể giải thích các vấn đề:

- Tiết quá nhiều nước bọt do đau trong khi nuốt, nguyên nhân có thể do ngoại vật (như kim hoặc xương) hoặc viêm thực quản.

- Lở loét miệng do urê huyết hoặc viêm miệng do vi khuẩn cơ hội ở thú bị ức chế miễn dịch (ví dụ như nhiễm nấm candida). Các trường hợp này cũng sẽ có triệu chứng tiết nước bọt quá mức.

- Chứng hôi miệng do thức ăn lên men hoặc xương mắc kẹt trong thực quản, bệnh dạ dày-ruột mạn tính, ung thư hoặc bệnh nha chu.

Tiếp theo là nghe, gõ và sờ nắn vùng bụng để kiểm tra chứng sôi bụng, hơi ruột, báng bụng hoặc tư thế bảo vệ bụng (căng cứng cơ thành bụng để bảo vệ các cơ quan trong xoang bụng khỏi bị đau, nhất là khi bị sờ nắn mạnh). Những triệu chứng đáng lưu ý có thể là một hoặc nhiều điểm sau:

- Sôi bụng hoặc tiếng ồn của ruột do sự chuyển động của dịch và hơi trong ruột. Đặc điểm này có thể thấy trong trường hợp kích thích sự lên men của vi khuẩn do hấp thu carbohydrates và proteins kém (viêm ruột non mạn tính, sự tăng trưởng quá mức của vi khuẩn). Chứng sôi bụng có thể là bình thường trong các trường hợp nuốt hơi nếu thú ăn quá nhanh hoặc chúng ăn các thực phẩm dễ sinh hơi. Trong trường hợp này cũng có thể thấy chứng đầy hơi, sinh ra mùi khó chịu. Cần lưu ý rằng 99% hơi trong dạ dày ruột (gồm oxygen, nitrogen, carbon dioxide, hydrogen và methane) thì không có mùi. Chứng sôi bụng cũng có thể được ghi nhận nếu có sự rối loạn về mặt chức năng (ví dụ như kết tràng bị kích ứng).

- Ruột chứa đầy hơi do giảm nhu động ruột (ví dụ như bệnh viêm ruột nặng, thú lớn tuổi bị viêm cột sống dính khớp mà có thể ảnh hưởng đến sự tắc nghẽn phân bố hệ thống cơ tiêu hóa).

- Bụng chùng chành do tích nước xoang bụng trong trường hợp giảm nặng protein trong máu (do kế phát bệnh mạn tính của ruột non hoặc bệnh gan trầm trọng).

- Vùng bụng được bảo vệ nếu có đau (ví dụ như đau từ nguyên nhân viêm ruột do virus, viêm tụy, viêm phúc mạc, viêm thận-bể thận, bệnh gan xung huyết, ngoại vật kẹt trong đường ruột hoặc lồng ruột). Đôi khi thăm khám tỉ mỉ bằng tay cũng sẽ giúp xác định được vị trí đau (vùng bụng trên bên trái trong bệnh gan, bụng trên bên phải trong viêm tụy, vùng giữa bụng phía mặt lưng trong viêm manh tràng, vùng bụng trước phía mặt lưng trong trường hợp lồng ruột). Sờ nắn quai ruột ở vùng bụng trước cũng trở nên dễ dàng hơn khi cho thú đứng bằng 2 chân sau, còn chủ nuôi hỗ trợ giữ 2 chân trước.

Chú ý rằng dùng thuốc an thần và giãn cơ thành bụng cũng hỗ trợ cho việc thăm khám các cơ quan vùng bụng. Điều này đặc biệt hữu dụng khi kiểm tra các trường hợp nghi ngờ ung thư dạ dày hoặc sung hạch bạch huyết.

Bước tiếp theo nên sờ nắn một vòng quanh hậu môn và trực tràng. Thao tác này có thể giúp nhận diện các vấn đề sau:

- Đau và nhạy cảm vùng niêm mạc trực tràng (ví dụ như do lở rò hậu môn, bệnh của túi hậu môn, viêm niêm mạc trực tràng, hernia vùng chậu, carcinoma vùng hậu môn trực tràng).

- Cấu tạo bất thường của lớp cơ trực tràng (ví dụ như cứng do mô hạt trong giai đoạn đầu của lở rò quanh hậu môn và polyp trực tràng hậu môn).

- Hẹp trực tràng - hậu môn hoặc kết tràng - trực tràng (ví dụ như trong trường hợp bị lở rò hậu môn nặng, các bệnh thâm nhiễm như carcinoma trực tràng và sự hình thành mô sẹo liên quan đến phẫu thuật cổ tử cung hoặc trường hợp đẻ khó trước đây).

Trong suốt quá trình thăm khám này nên thu thập mẫu phân để quan sát trực tiếp và đánh giá màu sắc, mùi vị và bản chất, việc này có thể gợi mở ra các vấn đề sau:

- Màu sắc bất thường: màu vàng chanh (trong trường hợp bệnh thiếu năng tuyến tụy ngoại tiết); từ nâu nhạt đến nâu sẫm hoặc màu cam (trong trường hợp viêm ruột mạn tính); màu xanh đậm (trong hầu hết các trường hợp tăng sinh cấp tính của vi khuẩn); phân đen sệt (nếu có xuất huyết tiêu hóa gián đoạn) hoặc gần như là phân đen (trường hợp tiêu phân đen khi có xuất huyết dạ dày-ruột).

- Mùi phân: mùi phân xấu khi vi khuẩn lên men, mùi acid trong trường hợp rối loạn hấp thu hoặc là gần như không có mùi trong trường hợp tiêu hóa kém.

- Sự hiện diện của chất nhầy và máu tươi lẫn trong phân (nếu bắt nguồn từ manh tràng và kết tràng đoạn gần) hoặc bao bọc phân (nếu do viêm niêm mạc kết tràng hoặc polyp trực tràng).

- Bản chất bất thường: ví dụ như phân nhờn (gặp trong một số trường hợp thiếu năng tuyến tụy ngoại tiết), phân dính (trường hợp tiêu phân đen), phân lỏng (khi tiêu chảy cấp tính, cũng có khi gặp trong một số trường hợp bệnh mạn tính không thể chữa khỏi).

- Sự hiện diện của những thứ không phải thức ăn như là nhựa, gỗ ... có thể là dấu hiệu của chứng ăn bậy.

Hình: Lỗ rò quanh hậu môn ở chó

II. CÁC CẠM BẦY THƯỜNG GẶP KHI CHẨN ĐOÁN LÂM SÀNG

2.1. Tiến hành khám lâm sàng không có phương pháp

Chỉ khám các cơ quan liên quan đến triệu chứng lâm sàng được chủ nuôi mô tả. Điều này có thể bỏ sót sự chẩn đoán chính xác. Ví dụ, nếu một bác sĩ thú y không đếm xia đến vùng thực quản vì chủ nuôi mô tả con chó bị ói thì có thể sẽ thất bại trong việc nhận ra con chó bị chứng phì đại thực quản.

Chúng ta cũng rất dễ bỏ qua một phần nào đó khi khám trong trường hợp chủ nuôi nói chuyện nhiều hoặc làm cho chúng ta bị xao lãng, rối trí.

Chúng ta cũng dễ bị dẫn dắt đến việc thực hiện các xét nghiệm bổ sung trước khi hoàn thành toàn bộ việc chẩn đoán lâm sàng. Điều đó khiến cho chúng ta thực hiện nhiều xét nghiệm không cần thiết hoặc cũng có khi bỏ quên các xét nghiệm thiết yếu. Ví dụ một con chó có triệu chứng ói mửa gián đoạn trong 10 ngày, một số bác sĩ có thể bắt tay vào việc cho chụp X-quang có cản quang vì nghi ngờ ngoại vật mà không thực hiện khám lâm sàng đầy đủ. Nếu bác sĩ đó bỏ chút thời gian để kiểm tra phân thì họ có thể sử dụng các xét nghiệm phù hợp hơn như là test miễn dịch giống trypsin (Trypsin-like immunoassay: TLI) và thực hiện nội soi để tìm kiếm khả năng suy tuyến tụy hoặc viêm dạ dày-ruột do các tế bào bạch huyết và huyết tương.

2.2. Giải thích các triệu chứng lâm sàng theo một cách riêng

Ói mửa, tiêu chảy hoặc sụt cân không phải là các triệu chứng riêng biệt. Trong nhiều trường hợp chúng thường đi kèm với các dấu hiệu lâm sàng khác mà cần được diễn giải toàn bộ. Điều cần nhớ là không nên chỉ tập trung vào một triệu chứng lâm sàng, cần lưu ý đến tầm quan trọng của phương pháp tiếp cận toàn diện.

2.3. Cho rằng một vấn đề nghiêm trọng đang tồn tại khi gặp một con thú yếu hoặc bất động

Một con chó viêm thực quản nặng có thể

biểu hiện rõ sự đau đớn và chứng khó nuốt, tuy nhiên một con chó giống Yorkshire terrier tăng động cũng có thể có các triệu chứng như vậy khi bị shunt cửa-chủ và bệnh gan tiến triển.

2.4. Cho rằng chỉ cần thăm khám tại chỗ là đủ

Đôi khi cho thú nhập viện là việc cần thiết để quan sát trực tiếp nếu như các triệu chứng được chủ nuôi mô tả là không rõ ràng hoặc khi thú sống tự do bên ngoài. Khi đó chúng ta rất cần thiết cho thú nhập viện để quan sát các vấn đề như là hình thức ối hoặc thú đi tiêu như thế nào.

2.5. Thực hiện việc thăm khám vùng bụng bất cần

Ta phải luôn cẩn thận khi sờ nắn vùng bụng vì rất dễ gây tổn thương, đặc biệt là nếu bác sĩ lâm sàng không hiểu biết rõ về lĩnh vực bệnh lý hoặc đang tìm kiếm sự khẳng định một chẩn đoán mà mình đã tưởng tượng trước.

Ví dụ:

- Bác sĩ không biết rằng một khối u lách có thể bị vỡ trong khi sờ nắn vùng bụng dẫn đến xuất huyết nội.

- Nếu bác sĩ thực hiện việc sờ nắn vùng bụng khi nhận định rằng có một khối u xoang bụng, vô tình bác sĩ đã bỏ qua một chẩn đoán thay thế là khả năng có ngoại vật; nếu ngoại vật có lưỡi nhọn hoặc bị kẹt trong quai ruột thì việc sờ nắn bất cần có thể gây rò rỉ ra xoang bụng.

2.6. Không tử mỉ trong việc quan sát ca bệnh

Trong một ca bệnh có tiền sử ối lặp lại nhưng sẽ khỏi khi điều trị triệu chứng thì chúng ta cần dành thời gian để xác nhận xem phân có sậm màu hay không, điều này có thể cho thấy xuất huyết dạ dày-ruột không liên tục. Việc không nhận ra triệu chứng này có thể làm chậm sự chẩn đoán một bệnh nghiêm trọng hơn, ví dụ như lymphoma dạ dày hoặc viêm dạ dày-ruột do các tế bào bạch huyết và huyết tương tiến triển.

Không nên nhầm lẫn phân với các chất chứa trong tuyến hậu môn; đôi khi các chất tiết của túi hậu môn cũng có thể có màu đen và vẫn còn

đính ở mặt trong của hậu môn và có thể bị nhầm là phân có lẫn máu. Nếu cần thiết thì thực hiện thăm khám bằng tay sâu hơn để lấy phân ra.

Nếu chủ nuôi mô tả “có máu đỏ trong phân”, nhất thiết phải kiểm tra xem máu hòa lẫn trong phân hay chỉ đơn giản bao phủ bên ngoài. Nếu cần thiết thì thực hiện nhiều lần kiểm tra phân nếu như việc chảy máu là không liên tục.

2.7. Đặt thú trực tiếp lên bàn khám

Nên quan sát thú khi nó đứng trên sàn nhà và không có dây dắt trước khi đặt thú lên bàn khám. Những con thú nhỏ rất thường được chủ nuôi đặt trực tiếp lên bàn khám, điều này có thể làm cho ta mất đi các triệu chứng có giá trị như dáng dấp, cử chỉ và thói quen khám phá của thú.

2.8. Cho rằng một con thú có thể trạng đặc biệt xấu là có khả năng bị ung thư trong khi thể trạng tốt thì không bị ung thư

Ung thư dạ dày có thể gặp ở một con thú có tình trạng lông da tốt và chỉ sụt cân nhẹ trong khi một con thú khác bị viêm dạ dày-ruột do các tế bào bạch huyết và huyết tương lại có thể có tình trạng cực kỳ tệ, gầy ốm và suy nhược, bộ lông xơ xác. Tương tự như vậy, một con thú ung thư ruột non có thể lại có thể trạng chung tốt hơn một con thú khác bị viêm ruột mạn tính mà sự giảm protein huyết trầm trọng và giảm nhu động ruột đã ảnh hưởng đáng kể đến thể trạng chung của thú.

III. KẾT LUẬN

Việc thăm khám lâm sàng phải cung cấp đầy đủ thông tin cho bác sĩ lâm sàng để giúp:

- Nhận diện chính xác các xét nghiệm bổ sung cần thiết để chẩn đoán xác định bệnh.

- Hành động khẩn cấp trong ca bệnh đòi hỏi phải cấp cứu.

- Tránh việc thăm khám bổ sung không cần thiết mà không giải mã được vấn đề và có thể gây lãng phí thời gian và tiền bạc.

Tài liệu tham khảo: Tạp chí Focus, special edition, Royal Canin, 2006.